

Maa- ja metsätalousvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lohenkalastuksen määräaikaisesta kieltämisestä Tenojoen vesistöissä

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lohenkalastuksen määräaikaisesta kieltämisestä Tenojoen vesistöissä (HE 289/2022 vp): Asia on saapunut maa- ja metsätalousvaliokuntaan mietinnön antamista varten. Asia on lisäksi lähetetty perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Tapio Hakaste, maa- ja metsätalousministeriö
- erityisasiantuntija Irena Pirhonen, maa- ja metsätalousministeriö
- tutkimusprofessori Jaakko Erkinaro, Luonnovarakeskus
- lakimies Elias Rauhala, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- oikeusministeriö
- maa- ja metsätalousministeriö
- saamelaiskäräjät
- Kalatalouden Keskusliitto
- Outakosken osakaskunta
- Suomen Vapaa-ajankalastajien Keskusjärjestö ry
- Tenolaakson yrittäjät ry
- Tenon kalatalousalue
- Tenon kiinteistönomistajat ry
- Utsjoen kirkonkylän osakaskunta

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuntoa:

- Vetsikon osakaskunta

Valiokunnan mietintö MmVM 29/2022 vp

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki lohenkalastuksen määräaikaisesta kieltämisestä Tenojoen vesistössä. Esityksen tavoitteena on Tenon lohikantojen voimakkaan heikentymisen pysäyttäminen sekä luoda edellytykset lohikantojen elpymiselle ja saattamiseksi kestäväälle tasolle.

Laissa säädettäisiin siitä, että lohenkalastus ja lohenpyyntiin tarkoitettujen välineiden käyttäminen Tenojoen vesistössä olisi kiellettyä määrättynä aikana vuonna 2023.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.5.2023.

VALIOKUNNAN YLEISPERUSTELUT

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Valiokunta puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä jäljempänä esitettävin muutoksin.

Vuonna 2020 Tenojokeen nousi ennätysellisen alhainen määrä eli vain noin 14 000 lohta, minkä vuoksi lohenkalastus kiellettiin kokonaan vuodeksi 2021 lohikantojen vahvistamiseksi. Myös kalastuskaudella 2022 lohenkalastus Tenojoen alueella kiellettiin kokonaan. Vuoden 2023 osalta kyse on jo kolmannelta peräkkäiseltä vuodelta, jolloin lohenkalastus on tarkoitus kieltää. Vuosien 2021 ja 2022 kokemusten nojalla lohenkalastuskielto lisäsi emokalojen määrää noin kaksinkertaiseksi edellisvuoteen verrattuna Tenon lohikannoissa. Jos lohenkalastusta ei olisi kielletty vuonna 2022, olisi nousevien lohien määrä jäänyt arvioiden mukaan vuoden 2020 tasolle tai jopa alhaisemmaksi. Valiokunta toteaa, että vuosina 2021 ja 2022 säädettyjä lohenkalastuskieltoja voidaan näin ollen pitää perusteltuina toimina lohikantojen vahvistamiseksi. Tenon eri lohikantojen tila jatkui vuonna 2022 kuitenkin edelleen heikkona, ja kutukannat olivat edelleen pieniä huolimatta tilan parantumisesta verrattuna vuoteen 2020. Erityisesti suurten ja kutukannoille erittäin tärkeiden useamman merivuoden lohien määrä oli vähäinen. Jokeen nousevien emokalojen jälkeläiset ovat kalastettavissa noin 6—7 vuoden kuluttua, jolloin ne palaavat merivaellukselta jokeen takaisin kutemaan. Tämä tarkoittaa, että myös lohenkalastuskiellon lopullisia vaikutuksia voidaan arvioida vasta useiden vuosien viiveellä.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan suurin lohikantojen tilaan vaikuttava tekijä on tällä hetkellä luultavimmin meriolosuhteiden muutos, johon ei voida suoraan ja nopeasti vaikuttaa hallinnollisilla päätöksillä. Meriolosuhteiden muutos liittyy todennäköisesti ilmastotekijöiden ja merivirtojen muutoksiin ja kattaa meriveden lämpenemisen ja happamoitumisen sekä näistä seuranneet muutokset lohien ravintotekijöissä. Hallituksen esityksessä ja maa- ja metsätalousvaliokunnan saamissa lausunnoissa on tuotu esiin, että myös lohenviljely meressä sekä merilajien kalastus voivat vaikuttaa lohikantoihin. Maa- ja metsätalousvaliokunta pitää edellä kuvattuja lohikantojen tilaa koskevia tietoja erittäin huolestuttavina ja katsoo, että tutkimusta lohikantojen tilaan vaikuttavista tekijöistä ja mahdollisuuksista puuttua näihin tekijöihin lyhyellä tai pidemmällä aikavälillä tulee jatkaa. On tärkeää, että kalastuksen sääntely Tenojoella ja joen kalakantojen tilan kannalta keskeisellä merialueella perustuu parhaaseen käytettävissä olevaan tutkimustietoon.

Valiokunnan mietintö MmVM 29/2022 vp

Suomen ja Norjan välisen kalastussopimuksen 16 artiklan 2 kohdan mukaan osapuolten on välittömästi rajoitettava kalastusta tai lopetettava se kokonaan veden virtaaman tai muiden erityisolosuhteiden, kuten lohennousun olennaisen vähenemisen, niin vaatiessa. Sopimuksen mukaan toimenpiteiden välttämättömyyttä arvioitaessa on ennalta varautumisen periaatteelle annettava suuri painoarvo. Suomen ja Norjan välisen kalastussopimuksen olennainen osa on kalastusmääräykset sisältävä kalastussääntö, joka on määräaikainen. Maa- ja metsätalousvaliokunta on vuoden 2021 lopulla käsitellyt hallituksen esitystä kalastuksesta Tenojoen vesistössä tehdyn sopimuksen 5 artiklan 2 kohdassa tarkoitetun kalastussäännön voimassaoloajan pidentämisestä noottienvaihdolla Norjan kanssa tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi (MmVM 20/2021 vp — HE 219/2021 vp). Valiokunta on kalastussäännön voimassaolon pidentämisestä käsitellessään pitänyt tärkeänä, että lohenkalastuksen sääntelylle löydetään tulevana vuosina tasapuolinen ja oikeudenmukainen ratkaisu niin Suomen ja Norjan kuin Tenojoen lohikantojen sekä kalastusoikeuden haltijoiden ja kalastusta harjoittavien eri tahojen perusoikeuksien näkökulmasta. Suomen ja Norjan väliset kalastussäännön uusimista koskevat neuvottelut ovat tällä hetkellä käynnissä, ja uuden kalastussäännön on tarkoitus tulla voimaan kalastuskaudesta 2024 alkaen.

Perustuslakivaliokunta on maa- ja metsätalousvaliokunnalle antamassaan lausunnossa kiinnittänyt huomiota siihen, että toistuvien kalastuskieltojen myötä lohenkalastuksen kiellon vaikutukset kasvavat. Maa- ja metsätalousvaliokunnan saamissa lausunnoissa on tuotu myös esiin, että lohen kalastuksen kieltäminen kolmantena peräkkäisenä vuonna vaikuttaa haitallisesti saamelaisen kalastuskulttuurin jatkuvuuteen ja säilymiseen erityisesti perinnekalastajien jo nyt vähäisen määrän ja varsin korkean keski-ikänsä takia. Perustuslakivaliokunta on maa- ja metsätalousvaliokunnalle antamassaan lausunnossa katsonut, että nyt ehdotetulle sääntelylle on sen mielestä esitetty hyväksyttävät, perustuslain 20 §:ään kiinnittyvät perusteet. Perustuslakivaliokunnan mukaan lohikantojen tilan saaminen kestäväälle tasolle on omiaan myös edistämään saamelaiskulttuurin jatkuvuutta. Perustuslakivaliokunta on painottanut, että maa- ja metsätalousvaliokunnan on selvitettävä mahdollisuuksia sellaisiin toimenpiteisiin, joilla lohikantaa voitaisiin suojella ja elvyttää saamelaisten perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaisiin oikeuksiin vähemmän puuttuvalla tavalla sääntelyn tavoitteita vaarantamatta.

Maa- ja metsätalousvaliokunta on perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavoin arvioinut mahdollisuuksia turvata lohikantojen tila saamelaisten perustuslain mukaisiin oikeuksiin vähemmän puuttuvalla tavalla. Lohenkalastusta koskevat ratkaisut kalastussopimuksessa tarkoitetusta kalastussäännöstä poikkeamiseksi on tehtävä yhdessä Norjan kanssa. Lohikantojen tilan ollessa edelleen heikko on hyvin tärkeää saavuttaa yksimielisyys poikkeavista määräyksistä kalastussääntöön, jotta kalastusta voidaan merkittävästi rajoittaa ja mahdollistaa lohikantojen elpymisen. Esityksestä ilmenee, että maa- ja metsätalousministeriö on neuvotteluissa Norjan viranomaisten kanssa ehdottanut vähäisen kalastuksen sallimista. Ratkaisua hyvin vähäisestä lohen kalastusmahdollisuudesta saamelaisen kalastuskulttuurin turvaamiseksi on yritetty neuvotella, mutta edes vähäisestä kalastuksesta ei ollut mahdollista sopia vuodelle 2023. Maa- ja metsätalousvaliokunta korostaa, että lohenkalastuskielto ei lopeta kalastusta Tenojoen vesistössä kokonaan. Lohenkalastuskiellosta paikallisille ja erityisesti saamelaisille aiheutuvien taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuurillisten haittavaikutusten lieventäminen on mahdollista muiden kalalajien kuin lohen kalastusmahdollisuuksien kautta, joista on mahdollista sopia kalastussopimuksen 6 artiklan mukaisessa prosessissa Suomen ja Norjan yhteisellä pöytäkirjalla. Muiden lajien kalastusmahdollisuuksien laajentamista koskeva pöytäkirja saatetaan voimaan valtioneuvoston asetuksella. Valiokun-

Valiokunnan mietintö MmVM 29/2022 vp

ta pitää tärkeänä, että muiden lajien laajenevan pyynnin vaikutuksia Tenojoen kalakantoihin seurataan ja arvioidaan.

Lakiesitys sisältää lohenkalastuksen kieltoon liittyvien säännösten lisäksi myös säännökset kyttyrälohen pyytämisestä ja siitä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle tehtävästä ilmoituksesta. Kyttyrälohen pyyntiin esitetään ilmoitusmenettelyä, jonka avulla kyttyrälohen pyyntiin on mahdollista ryhtyä laajemmassa mittakaavassa. Kyttyrälohen pyyntiin ryhdyttäessä on hankkeesta lakiehdotuksen mukaan ilmoitettava määräajassa Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle. Maa- ja metsätalousvaliokunta on vajaa vuosi sitten Tenojoen kalastusta koskeneessa mietinnössään pitänyt tärkeänä, että kyttyrälohen kohdennettuun kalastukseen löydetään ratkaisuja (MmVM 1/2022 vp — HE 30/2021 vp), ja pitää nyt esitetyjä säännöksiä kyttyrälohen pyynnistä perusteltuina. Tutkimusten perusteella ei ole vielä aivan selvää, missä määrin kyttyrälohen voimakas lisääntyminen aiheuttaa haittaa Atlantin lohen elinvoimaisuudelle. On tärkeää varmistaa, että kyttyrälohen pyyntimahdollisuus ei anna mahdollisuutta Atlantin lohen pyyntiin edes sivusaaliina. Valiokunta korostaa, että Tenon kalastussäännön 29 §:n mukaan kala on aina laskettava takaisin veteen, jos se on saatu sallitun kalastusajan ulkopuolella taikka kielletyllä kalastusvälineellä tai -tavalla. Vastaavasti myös lakiesityksen 1 §:n säännös lohen rauhoituksesta tarkoittaa, että lohen jäädessä pyydykseen se on aina vapautettava välittömästi siitä riippumatta, onko kala elävä vai kuollut. Maa- ja metsätalousministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset kyttyrälohen pyynnistä.

VALIOKUNNAN YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

6 §. Lohen kalastuskiellon rikkominen. Pykälässä esitetään säädettäväksi 1 ja 2 §:ssä tarkoitettujen kieltojen rangaistavuudesta. Hallituksen esityksen mukaan pykälässä tarkoitettut teot esitetään säädettäväksi rangaistaviksi tahallisesti tehtyinä. Valiokunta ehdottaa syyksiluettavuuden osalta pykälää muutettavaksi siten, että teot ovat rangaistavia myös tuottamuksellisina. Tämä vastaa kalastuslain 118 §:ään sisältyvää kalastusrikkomusta koskevaa sääntelyä. Valiokunta katsoo, että syyksiluettavuuden osalta sääntelyn on perusteltua olla maan eri osissa yhdenmukaista, kun kyse on kalan rauhoitusaikana tapahtuvasta kalastuksesta tai kiellettyjen pyyntivälineiden käytöstä. Tenojoella kieltojen rikkomista voidaan pitää erityisen moitittavana lohikannan poikkeuksellisen heikon tilan vuoksi. Lisäksi valiokunta ehdottaa, että rikosnimike eli *lohen kalastuskiellon rikkominen* kursivoidaan pykälässä yleisen käytännön mukaisesti.

7 §. Menettämisseuraamus. Pykälässä esitetään säädettäväksi lohen kalastuskiellon rikkomiseen liittyvästä menettämisseuraamuksesta. Jos lohen ottaa saaliiksi, voidaan lohen kalastuskiellon rikkomiseen syyllistynyt esitetyn 1 momentin mukaan tuomita maksamaan valtiolle sen arvo. Pykälän 3 momentissa viitataan kalastuslain 119 §:n nojalla annettuun asetukseen, jossa säädetään tarkemmin lohen arvosta. Tällä hetkellä jäämeren lohen arvo on uhanalaisten ja taantuneiden kalojen arvoista annetun maa- ja metsätalousministeriön asetuksen (614/2019) 1 §:n mukaan 3 480 euroa. Valiokunta ehdottaa momenttia täsmennettäväksi siten, että viittaus kohdistuu nimenomaan kalastuslain 119 §:n nojalla annettuun maa- ja metsätalousministeriön asetukseen.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSEHDOTUS

Maa- ja metsätalousvaliokunnan päätösehdotus:

Eduskunta hyväksyy muutettuna hallituksen esitykseen HE 289/2022 vp sisältyvän lakiehdotuksen. (Valiokunnan muutosehdotukset)

Laki

lohenkalastuksen määräaikaista kieltämisestä Tenojoen vesistössä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Tenojoen vesistöä koskeva kalastuskielto

Lohi (*Salmo salar*) on rauhoitettu seuraavilla Tenojoen vesistön lohennousualueilla:

- 1) Tenon pääuoman, Inarinjoen ja Kietsimäjoen alueet, joissa Suomen ja Norjan välinen valtakunnan raja kulkee;
 - 2) Pulmankijärvi, Gálldašjohka Luovosvárjohkan suuhun asti, Ylä-Pulmankijoki Yläputoukselle asti, Luossajohka Luossajávriin asti, Morešveajohka neljä kilometriä ylävirtaan laskukohdasta Ylä-Pulmankijokeen sekä Skihpajohka ensimmäiseen lompoloon asti;
 - 3) Vetsijoki Vetsijärveen asti ja Vaisjoki Váišluoppaliin saakka;
 - 4) Utsjoki Mierasjärveen asti, Čársejohka Linčinjohkan suusta 10 kilometriä ylävirtaan saakka ja Kevojoki Fiellogahjohkan suuhun asti;
 - 5) Kuoppilasjoki Birkejohkan suuhun asti, Birkejohka Yläputoukseen asti sekä Goaskinjohka Goaskinjávriin saakka;
 - 6) Nilijoki 13 kilometriä toiselle kivikkokentälle asti;
 - 7) Akujoki putoukselle asti;
 - 8) Karigasjoki viisi kilometriä Luomusjokisuusta ylävirtaan.
- Edellä 1 momentissa tarkoitetun lohen pyytäminen ja myynti on rauhoitusaikana kielletty.

2 §

Kielletyt pyyntivälineet

Kalastus seuraavilla lohenpyyntiin tarkoitetuilla välineillä ja seuraavien välineiden vedessä pittäminen on kielletty 1 §:ssä tarkoitetuilla lohennousualueilla:

- 1) potkupato (joddu) ja mertapato (meardi);

Valiokunnan mietintö MmVM 29/2022 vp

2) seisova verkko, joka on tarkemmin määritelty Suomen ja Norjan välisen sopimuksen kalastuksesta Tenojoen vesistössä (SopS 42/2017) liitteenä olevan kalastussäännön 21 ja 23 §:ssä; sekä

3) kulutusverkko

3 §

Elinkeino-, liikenne, ja ympäristökeskuksen poikkeuslupa

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus voi yksittäistapauksessa tieteellistä tutkimusta tai käytännön kokeita varten myöntää luvan poiketa tässä laissa säädettyistä kielloista lohen pyyntiin. Luvan on oltava perusteltu kalakantojen suojelun tai kestävän käytön edistämiseksi.

4 §

Kyttyrälohen pyytäminen

Kyttyrälohen pyytämiseen ryhtyvän on ilmoitettava hankkeesta Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle määräajassa ennen kohdistettuun kyttyrälohen (*Oncorhynchus gorbuscha*) pyyntiin ryhtymistä. Ilmoituksen tulee sisältää tiedot hankkeesta vastaavasta, kuvaus hankkeesta ja siinä käytettävistä välineistä, sekä miten hankkeessa minimoidaan lohen (*Salmo salar*) pyydykseen jäämisen riskit.

Hankkeesta on raportoitava Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle määräajassa hankkeen päätyttyä. Raportin tulee sisältää tiedot saaliiksi saatujen kyttyrälohien määrästä ja sivusaaliista.

Hankkeesta ilmoittamisen sekä hankkeesta raportoinnin määräajoista, hankeilmoituksen ja raportoinnin tarkemmasta sisällöstä sekä hankkeen hylkäämiseen johtavista perusteista annetaan tarkempia säännöksiä maa- ja metsätalousministeriön asetuksella.

5 §

Valvontaviranomaiset ja kalastuksenvalvojat

Tämän lain noudattamista valvovat:

- 1) poliisi;
- 2) Rajavartiolaitos;
- 3) kalastuslain (379/2015) 19 §:ssä tarkoitetut kalatalousviranomaiset;
- 4) Metsähallituksen hallinnassa olevilla valtion vesialueilla Metsähallituksen erätarkastajat ja ne Metsähallituksen virkamiehet, joiden tehtävänä on kalastusasioiden hoitaminen; sekä
- 5) kalastuslain 103 §:n mukaisesti hyväksytty ja saman lain 107 §:ssä tarkoitetun valtuutuksen omaava kalastuksenvalvoja.

Valiokunnan mietintö MmVM 29/2022 vp

6 §

Lohen kalastuskiellon rikkominen

Joka tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo 1 tai 2 §:ssä säädettyä kieltoa on tuomittava lohen kalastuskiellon rikkomisesta sakkoon.

7 §

Menettämisseuraamus

Se, joka on syyllistynyt 6 §:ssä tarkoitettuun tekoon ja ottanut saaliiksi lohen, on tuomittava menettämään valtiolle arvo, joka sillä lajinsa edustajana on.

Menettämisseuraamuksista säädetään lisäksi rikoslain (39/1889) 10 luvussa.

Lohen arvosta lajinsa edustajana säädetään kalastuslain 119 §:n nojalla annetussa maa- ja metsätalousministeriön asetuksessa.

8 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä toukokuuta 2023 ja on voimassa 31 päivään joulukuuta 2023.

Helsingissä 10.2.2023

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Anne Kalmari kesk
varapuheenjohtaja Ritva Elomaa ps
jäsen Markku Eestilä kok
jäsen Seppo Eskelinen sd
jäsen Satu Hassi vihr
jäsen Janne Heikkinen kok
jäsen Mikko Lundén ps
jäsen Jari Myllykoski vas
jäsen Anders Norrback r
jäsen Jenni Pitko vihr
jäsen Piritta Rantanen sd
jäsen Arto Satonen kok
jäsen Jenna Simula ps (osittain)

Valiokunnan mietintö MmVM 29/2022 vp

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Tuire Taina